

RESTRÂNGEREA EXPRESĂ A DREPTURILOR FUNDAMENTALE DE CĂTRE PREVEDERILE CONSTITUȚIONALE DIN ROMÂNIA ȘI REPUBLICA MOLDOVA

ELENA ARAMĂ*, COCA GEORGE*

Résumé

C.E.D.H. et aussi d'autres actes normatifs du domaine des droits et libertés fondamentales des citoyens, prévoient quelques situations dans lesquelles l'exercice de ces droits et libertés peut être restreint ou limité.

La restriction ou la limitation de certains droits ou libertés garanties par C.E.D.H., par la Constitution de la Roumanie et par la Constitution de la République de Moldavie, sont conditionnées par le respect de certaines règles et de certains principes obligatoires.

Limitarea, în general, din punct de vedere juridic, trebuie înțeleasă ca o obligație a statului sau a persoanei de a nu atenta la drepturile altor persoane.

Limitarea poate fi interpretată și în sensul modificării conținutului sau volumului de acțiune a normei juridice, când apare necesitatea de a coordona interesele divergente ale persoanei, societății și statului. Modificarea este îndreptată de obicei în direcția micșorării volumului sau restrângerii hotarelor dreptului, cu menținerea conținutului.

În ceea ce privește restrângerea, este caracteristică cerința de a determina bazele specifice ale reglementării juridice a procesului de interacțiune dintre persoană și stat, în condiții deosebite.

Limitarea exercitării dreptului în opinia unor autori se exprimă prin îngustarea volumului lui (mai puține cazuri de a folosi acest drept), prin excluderea unor semne facultative ce reglementează mecanismul de realizare a dreptului.

Alți autori fac deosebirea între îngustarea volumului dreptului, adică restrângerea și modalitățile juridice de a fixa hotarele libertății permise, cum ar fi interdicții, excepții care precizează conținutul dreptului, dar nu îl îngustează în volum.

Prof. L.I. Giuhareva, se pronunță împotriva confuziei dintre a stabili limitele de realizare a drepturilor subiective și a restrânge volumul unui drept, considerând că o astfel de micșorare poate fi atât pozitivă (în interes general), cât și negativă, cu încălcarea dreptului persoanei.

* Prof. univ. dr., Universitatea din Chișinău, Republica Moldova.

* Lector univ. dr., Universitatea „Spiru Haret”, București.

Trebuie să facem o distincție între conceptul juridic de „restrângere” și de „diminuare” pentru că ele nu reprezintă în sens juridic același lucru, deoarece dacă restrângerea unor drepturi este permisă, diminuarea lor nu este permisă.

Diminuarea este micșorarea conținutului material, a volumului de bunuri și garanții, este o limitare nelegală și nefundamentată a drepturilor, adică limitarea volumului acțiunii în timp, spațiu și asupra persoanelor, suprimarea garanțiilor de protecție sau reducerea lor.

Ca atare restrângerea nu trebuie să ducă la diminuarea drepturilor garantate de Constituție și legi.

Convenția Europeană a Drepturilor Omului (CEDO) precum și alte acte normative din domeniul drepturilor și libertăților fundamentale ale cetățenilor, prevede anumite situații în care exercitarea acestora poate fi restrânsă sau limitată.

Acestea sunt următoarele:

a) în cazul clauzelor de derogare cu incidență permanentă, prevăzute în mod distinct de CEDO;

b) în cazul clauzei de derogare generală, prevăzută de art. 15 din CEDO;

c) în cazul restrângerilor sau limitărilor unor drepturi ori libertăți prevăzute chiar în corpul normei care le garantează.

Restrângerea sau limitarea unor drepturi sau libertăți garantate de CEDO prin constituția autorităților naționale este condiționată de respectarea unor reguli și principii obligatorii, după cum urmează:

a) limitarea să fie prevăzută de lege, iar legea în sens larg de act normativ să îndeplinească criteriile accesibilității (să fie publicată și ușor de înțeles) și previzibilității (destinatarii legii să înțeleagă comportamentul care li se cere și efectele acestuia);

b) limitarea trebuie să urmărească un scop legitim, în sensul că poate decurge atât din măsuri privind protecția interesului general cât și din măsuri privind protecția drepturilor altor persoane;

c) limitarea trebuie să fie necesară într-o societate democratică.

Detaliind într-o hotărâre, respectiv Hotărârea Curții Europene a Drepturilor Omului în cazul *Handyside contra Regatului Unit*, CEDO precizează că elementele caracteristice ale unei societăți democratice sunt pluralismul, toleranța și spiritul de deschidere, iar o măsură poate fi considerată ca necesară într-o societate democratică numai atunci când este în același timp rezultatul unei nevoi sociale imperioase și proporțional cu scopul legitim urmărit.

În cazul acestor drepturi, autoritățile naționale se bucură de o largă marjă de apreciere, dar aceasta nu este nelimitată, deoarece trebuie să se încadreze strict în condițiile enumerate și să răspundă corespunzător exigențelor jurisdicției de la Strasbourg. Potrivit art. 8-11 din CEDO, autorităților naționale le revin atât obligații negative (de abținere) cât și obligații pozitive (de acțiune), în raport cu împrejurările vizate de aceste norme și cu importanța acordată de CEDO drepturilor garantate.

Drepturile și libertățile oamenilor trebuie exercitate în cadrul unor coordonate juridice la care se adaugă cele morale, politice, confesionale, filosofice. Însăși conceptul de libertate ține de respectarea drepturilor și libertăților individuale.

Posibilitatea juridică a stabilirii unor limitări răspunde nevoii de a asigura securitatea juridică a drepturilor și libertăților celorlalți, în perspectiva realizării intereselor individuale, naționale, de grup, a binelui public.

Actele normative internaționale privind drepturile și libertățile fundamentale ale omului care prevăd posibilitatea restrângerii exercitării acestora sunt următoarele:

a) Declarația universală a drepturilor omului. Astfel art. 29 alin. 2 se referă la posibilitatea restrângerii exercițiului unor drepturi și libertăți, fiecare persoană este supusă numai îngrădirilor stabilite de lege în scopul exclusiv al asigurării recunoașterii și respectului drepturilor și libertăților celorlalți și în vederea satisfacerii cerințelor juste ale moralei, ordinii publice și bunăstării generale, într-o societate democratică.

b) Pactul internațional cu privire la drepturile economice, sociale și culturale. În art. 4, art. 5 alin. 2 și art. 8 alin. 2 se prevede posibilitatea restrângerilor și derogărilor de la drepturile pe care le cuprinde. Nu se poate admite nicio restricție sau derogare de la drepturile fundamentale ale omului, recunoscute sau în vigoare în orice țară în virtutea unor legi, convenții, regulamente sau cutume, sub pretextul că prezentul Pact nu recunoaște aceste drepturi sau le recunoaște într-o măsură mai mică.

c) Pactul internațional cu privire la drepturile civile și politice în art. 4 alin. 1, art. 5 alin. 2, art. 12 alin. 3, art. 18-19, art. 21, art. 22 alin. 2 prevede posibilitatea restrângerilor și derogărilor de la drepturile pe care le reglementează. Astfel, drepturile nu pot face obiectul unor restricții decât dacă acestea sunt prevăzute prin lege, necesare pentru a ocroti securitatea națională, ordinea publică, sănătatea și moralitatea publică sau drepturile și libertățile altora și sunt compatibile cu celelalte drepturi recunoscute în Pact.

d) Convenția Europeană a Drepturilor Omului în art. 9 alin. 2, art. 10 alin. 2, art. 11 alin. 2 și art. 2 din Protocolul nr. 4 la CEDO stabilește posibilitatea restrângerii drepturilor, astfel: exercitarea dreptului nu poate face obiectul altor restrângeri decât acelea care, prevăzute de lege, constituie măsuri necesare într-o societate democratică, pentru securitatea națională, siguranța publică, menținerea ordinii publice, prevenirea faptelor penale, protecția sănătății sau a moralei, ori pentru protejarea drepturilor și libertății altora.

Din analiza acestor acte normative internaționale cu privire la drepturile și libertățile fundamentale ale omului rezultă următoarele condiții necesare pentru limitarea sau restrângerea acestora, astfel:

- restrângerea să fie necesară într-o societate democratică;
- să fie prevăzută expres de lege;
- este necesară pentru a proteja securitatea națională, ordinea, sănătatea sau morala publică ori drepturile și libertățile celorlalți;

- sunt stabilite exclusiv în vederea realizării interesului general, a binelui public într-o societate democratică;
- sunt impuse pentru membrii forțelor armate și poliției.

Prof. Ion Deleanu enumără în mod expres cazurile când poate fi restrâns exercițiul unor drepturi sau libertăți, astfel:

a) apărarea securității naționale, adică protecția statului și a suveranității poporului;

b) asigurarea integrității teritoriale, adică readmiterea separatismului teritorial și a dezmembrării teritoriale a țării, asigurarea independenței și unității naționale;

c) asigurarea bunăstării economice a țării, ceea ce poate cuprinde instituirea unor monopoluri, limitarea unor exporturi sau importuri, controlul de stat asupra dezvoltării economice a statului, asigurarea unei concurențe loiale și a unei economii de piață;

d) apărarea ordinii publice, adică a regulilor ce asigură siguranța societății, a căror încălcare nu antrenează decât ilegalitatea parțială a unui act sau a unui fapt juridic. Securitatea publică are un sens mai larg decât ordinea publică, ea reprezentând ansamblul dispozițiilor prin care se asigură liniștea publică, armonia socială, respectul față de lege și față de deciziile legitime ale autorităților publice;

e) în scopul prevenirii tulburărilor în masă și infracțiunilor. Realizarea interesului general constând în preîntâmpinarea, depistarea și sancționarea cazurilor care aduc un prejudiciu grav intereselor și drepturilor omului, precum și altor valori ocrotite de lege, societate și stat. Activitățile desfășurate în cadrul procesului penal asigură ordinea de drept, iar în interesul general al societății pot fi restrânse unele drepturi și libertăți fundamentale, cum ar fi: libertatea persoanei, libera circulație a persoanei, viața intimă, familială și privată, inviolabilitatea domiciliului și secretul corespondenței;

f) protejarea drepturilor, libertăților și demnității altor persoane, adică a drepturilor și libertăților celorlalți membri ai colectivității umane. Se respectă regula potrivit căreia niciun drept nu trebuie să fie exercitat astfel încât să lezeze în mod nejustificat un drept sau interes legal aparținând altor persoane;

g) împiedicarea divulgării informațiilor confidențiale, pentru a limita accesul la anumite categorii de informații sau pentru anumite categorii de persoane, instituirea răspunderii pentru divulgarea secretelor ocrotite de lege;

h) garantarea autorității și imparțialității justiției, pentru asigurarea independenței justiției, examinării cauzelor de către judecători independenți sau imparțiali.

În procesul de restrângere a exercitării unor drepturi și libertăți fundamentale trebuie să se mai țină cont de câteva principii, cum ar fi:

a) nu trebuie să se exercite restrângerea unor drepturi și libertăți fundamentale pe motive de rasă, sex, religie, limbă, origine socială, orientare sexuală, opțiune politică;

b) există unele limitări chiar în conținutul drepturilor și libertăților fundamentale (ex.: art. 26 alin. (2), art. 27 alin. (2), art. 23 alin. (2) din Constituția

României sau art. 30 alin. (2), art. 32 alin. (2), art. 34 alin. (3), art. 41 alin. (7) din Constituția Republicii Moldova);

c) restrângerea trebuie să vizeze întotdeauna un drept determinat sau determinabil și să nu afecteze exercitarea altor drepturi sau libertăți.

Constituția Republicii Moldova aliniindu-se la prevederile internaționale amintite din domeniul drepturilor și libertăților fundamentale, stabilește în art. 54 restrângerea unor drepturi și libertăți și prevede următoarele:

1. În Republica Moldova nu pot fi adoptate legi care ar suprima sau ar diminua drepturile și libertățile fundamentale ale omului și cetățeanului.

2. Exercițiul drepturilor și libertăților nu poate fi supus altor restrângeri decât celor prevăzute de lege, care corespund normelor unanim recunoscute ale dreptului internațional și sunt necesare în interesele securității naționale, integrității teritoriale, bunăstării economice a țării, ordinii publice, în scopul prevenirii tulburărilor în masă și infracțiunilor, protejării drepturilor, libertăților și demnității altor persoane, împiedicării divulgării informațiilor confidentiale sau garantării autorității și imparțialității justiției.

3. Prevederile alineatului (2) nu admit restrângerea drepturilor proclamate în articolele 20-24.

4. Restrângerea trebuie să fie proporțională cu situația care a determinat-o și nu poate atinge existența dreptului sau a libertății.

Din economia art.54 din Constituția Republicii Moldova „Restrângerea exercițiului unor drepturi sau al unor libertăți” vom observa că sunt respectate la modul general cerințele și condițiile Curții Europene a Drepturilor Omului.

Interesele generale ale societății care pot conduce la restrângerea unor drepturi, în accepțiunea legiuitorului constituant din Moldova, sunt interesele securității naționale, integrității teritoriale, bunăstării economice a țării, ordinii publice, în scopul prevenirii tulburărilor în masă și infracțiunilor, protejării drepturilor, libertăților și demnității altor persoane, împiedicării divulgării informațiilor confidentiale sau garantării autorității și imparțialității justiției.

Aceste interese generale nu pot însă să conducă la restrângerea drepturilor proclamate în articolele 20–24 adică accesul liber la justiție, prezumția de nevinovăție, neretroactivitatea legii, dreptul fiecărui om de a-și cunoaște drepturile și îndatoririle și dreptul la viață și la integritatea fizică și psihică.

Constituția României revizuită prin Legea nr. 429/2003, aprobată prin referendum național din 18–19 octombrie 2003 reglementează restrângerea exercițiului unor drepturi sau al unor libertăți în art. 53, astfel:

1. Exercițiul unor drepturi sau al unor libertăți poate fi restrâns numai prin lege și numai dacă se impune, după caz, pentru: apărarea securității naționale, a ordinii, a sănătății ori a moralei publice, a drepturilor și a libertăților cetățenilor; desfășurarea instrucției penale; prevenirea consecințelor unei calamități naturale, ale unui dezastru ori ale unui sinistru deosebit de grav.

2. Restrângerea poate fi dispusă numai dacă este necesară într-o societate democratică. Măsura trebuie să fie proporțională cu situația care a determinat-o, să

fie aplicată în mod nediscriminatoriu și fără a aduce atingere existenței dreptului sau a libertății.

O scurtă privire comparativă a celor două texte constituționale, în materia restrângerii exercițiului unor drepturi sau al unor libertăți, ne arată că unele interese considerate legitime de Constituția Republicii Moldova nu se regăsesc în Constituția României.

Astfel, în Constituția României nu sunt prevăzute: integritatea teritorială, bunăstarea economică a țării, împiedicarea divulgării informațiilor confidențiale, garantarea autorității și imparțialității justiției dar în schimb întâlnim sănătatea, morala publică, prevenirea consecințelor unei calamități naturale, ale unui dezastru.

Pentru a înțelege mai clar aceste prevederi constituționale trebuie să mai facem câteva precizări, astfel:

Dreptul respectiv este limitat temporar în ceea ce privește modalitatea lui de realizare, căci el continuă să existe în substanța sa.

Nu pot fi restrânse în exercițiul lor decât anumite drepturi și libertăți fundamentale ori anumite categorii de persoane.

Restrângerea exercitării unor drepturi se referă la limitarea acestuia și nicidecum la suspendarea sau anularea lui.

3. Restrângerea unui drept sau libertăți se poate face numai prin lege. Chiar dacă în cele două Constituții nu se prevede ce fel de lege trebuie să fie aceasta, considerăm că ea nu poate fi decât o lege organică, atunci când dreptul respectiv este prevăzut expres și clar de Constituție ori de o lege organică sau o lege organică sau ordinară, atunci când ne aflăm în prezența unui drept stabilit de o lege ordinară.

Desigur, dificultăți esențiale pot să apară atunci când urmează să interpretăm toate acele noțiuni care reprezintă interese ce pot genera restrângerea unor drepturi și libertăți.

Autoarea acestui articol consideră că un suport esențial pentru rezolvarea acestor probleme l-ar putea constitui jurisprudența CEDO, care apreciază că, pentru o bună funcționare a democrației, restrângerea drepturilor trebuie interpretată restrictiv și numai motive convingătoare pot justifica restricții impuse libertăților.